

Samenvatting masterscriptie Lidewij Nissen

A Matter of Life and Death

Seventeenth-Century Funerary Culture and the Construction of a Nassau-Dietz Identity

Inleiding

‘Euch alle junge und alte rede ich in dieser trübnis an, heulet und weinet mit mir, denn ihr habt verlohren eine getreue Landesmutter’, zo sprak predikant Nicolaus Treviranus de rouwende inwoners van Dietz aan in maart 1642.¹ Treviranus’ preek was onderdeel van een rouwdienst die daar gehouden werd ter ere van Sophia Hedwig van Brunswijk-Wolfenbüttel (1592-1642), de weduwe van Ernst Casimir, graaf van Dietz (1573-1632). Hoewel Sophia Hedwig werd geroemd als ‘Landesmutter’ van Dietz en vele kerkbezoekers samen met Treviranus om haar rouwden, was haar stoffelijk overschot die dag niet in de kerk aanwezig. Tegelijkertijd werd zij namelijk begraven in de Grote Kerk in Leeuwarden, de stad waar het hof van de Nassau-Dietz-dynastie gevestigd was.

Die dynastie vond zijn oorsprong bij Sophia Hedwigs echtgenoot Ernst Casimir, die in 1607 het graafschap Dietz erfde van zijn vader. Ernst Casimir volgde in 1620 zijn broer Willem Lodewijk op als stadhouder van Friesland en bekleedde vanaf 1625 ook het stadhouderschap van Groningen en Drenthe. Nadat Ernst Casimir tijdens het controleren van de vestingwerken bij Roermond door een musketkogel geraakt werd en overleed, werd zijn zoon Hendrik Casimir stadhouders. Ook hij was als stadhouder volop in de Tachtigjarige Oorlog verwickeld en overleed nadat hij in 1640 op het slagveld verwond werd. Hij werd als stadhouder van Friesland en enkele jaren later ook Groningen en Drenthe opgevolgd door zijn broer Willem Frederik. Die stierf op een minder heroïsche manier toen hij gewond raakte tijdens het schoonmaken van zijn pistool in 1664. Sophia Hedwig, haar echtgenoot en haar kinderen werden allen begraven in het familiegraf in Leeuwarden.

De leden van de Nassau-Dietz-dynastie werden niet alleen in hetzelfde graf in Leeuwarden begraven. Ook andere elementen en thema’s uit hun begrafenissen keerden telkens terug en waren dus onderdeel van de identiteit die de familie bij hun begrafenissen wilde uitdragen. In de masterscriptie is onderzocht welke elementen en thema’s terugkeren om zo inzicht te krijgen in de manier waarop er in de funeraire cultuur van de Nassau-Dietzen uiting werd gegeven aan een dynastieke identiteit.

De scriptie bouwt daarmee voort op rijke tak van onderzoek waarin vorstelijke begrafenissen zijn geanalyseerd als onderdeel van politieke cultuur. Van groot belang voor deze benadering was het werk van Ralph Giesey, die in *The royal funeral ceremony in renaissance France* (Geneva, 1960) de renaissancebegrafenis verbond aan de pogingen om de Franse monarchie veilig te stellen.² Lange tijd was verondersteld dat de prins pas koning werd na de kroning, maar in de late middeleeuwen werd het idee dat een prins meteen koning werd nadat de vorige koning overleed steeds invloedrijker. De renaissancebegrafenis vormde een compromis tussen deze ideeën en vormde zo het moment waarop de macht van de overleden koning overging op zijn opvolger. Giesey’s werk vond veel navolging in studies die een overzicht boden van alle vorstelijke begrafenissen binnen een dynastie of staat. Invloedrijk was eveneens de studie van Jennifer Woodward, die de vorstelijke begrafenis beschouwde als een performance die enerzijds aangepast kon worden aan de politieke context, maar anderzijds gelijkenissen met eerdere begrafenissen moest vertonen, zodat het schouwspel aan de verwachtingen van toeschouwers voldeed.³

Net zoals in de internationale literatuur over vorstelijke begraafcultuur, ligt ook in de Nederlandse literatuur de nadruk op de begrafenis zelf. Geert Janssen boog zich over de begrafenistoeten van de Nassau-

¹ Robert Heck, *Dietzer Chronik oder die wichtigsten Ereignisse aus der Vergangenheit der Stadt Dietz (Lahn) und ihrer Dynasten 1606-1866* (Dietz, 1923), 45.

² Ralph Giesey, *The Royal Funeral Ceremony in Renaissance France* (Geneve, 1960).

³ Jennifer Woodward, *The Theatre of Death. The Ritual Management of Royal Funerals in Renaissance England 1570-1625* (Woodbridge, 1997).

stadhouders en kwam tot de conclusie dat die grotendeels het model van de begrafenis van Willem van Oranje volgden.⁴ De Nassaustoet was opgedeeld in twee strikt gescheiden delen. Het eerste deel, met daarin onder andere de familiewapens en de naaste familieleden van de overledene, representeerde het private karakter van de prins als edelman. In het tweede deel liepen onder andere afgevaardigden van de gewestelijke Staten en andere Nederlandse bestuurders mee. Dat deel representeerde de publieke rol van de prins als stadhouder. Deze tweedeling keerde, volgens Janssen, terug in alle Nassaubegravenisstoeten.

De scriptie maakt voor de interpretatie van de Nassau-Dietz begrafenissen gebruik van het concept 'dynastieke identiteit' en haakt daarmee in op de groeiende aandacht voor vroegmoderne dynastieën. Regelmatig gaat daarbij de aandacht uit naar de families die heersers voortbrachten, maar ook adellijke families zonder koninklijke titels of soevereine macht vormden dynastieën.⁵ Voortbouwend op Wolfgang Weber's definitie van dynastieën, werd in de bundel *Dynastic Identity in Early Modern Europe* onder redactie van Liesbeth GeEVERS en Mirella Marini de focus verlegd naar adellijke families die de constructie van een familie-identiteit gebruikten om bepaalde functies, titels en bezittingen veilig te stellen voor toekomstige generaties.⁶ In de bundel is al enige aandacht voor de rol van funeraire cultuur bij die identiteitsconstructie. Zo wordt het testament van Marie de Lorraine, Mademoiselle de Guise (1615-1688) onder de loep genomen.⁷

Recentelijk implementeerden historici Susan Broomhall en Jacqueline van Gent het begrip dynastieke identiteit in het hun onderzoek naar de omgang met de dood in de Nassaudynastie.⁸ Zij richtten zich daarbij niet op de stadhouders, maar juist op de andere, veelal vrouwelijke, leden van de dynastie zonder formele politieke aanstelling. Hun studie is vooral gebaseerd op correspondentie en toont aan dat juist vrouwen een grote rol speelden in de vorming van het verhaal dat de Nassaudynastie zich opofferde voor het Nederlandse vaderland.

De grote afwezigheid in al deze literatuur over de Nassaubegravenissen zijn de Friese Nassaus, die toch bijna twee eeuwen lang het noordoostelijk deel van de Republiek voorzagen van een stadhouder. Aan deze Friese Nassaus is over het algemeen minder aandacht geschonken, en de aandacht die er voor de familie is, richt zich vooral op Willem Lodewijk van Nassau-Dillenburg, de voorganger van Ernst Casimir (in Friesland bekend als 'Us Heit', 'Onze vader') of Willem Frederik, die met zijn dagboeken een zeer tot de verbeelding sprekende bron over vooral het Haagse hofleven achter heeft gelaten.⁹ Andere telgen worden met name bestudeerd voor hun invloed op cultuur en architectuur (met name van Oranienstein).¹⁰ Het

⁴ Geert Janssen, 'Dynastieke transfer in de Republiek: de politieke en religieuze betekenis van de stadhouderlijke begrafenisstoet', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 122:2 (2007), 208-232.

⁵ Andrew Wheatcroft, *The Habsburgs: Embodying Empire* (Londen, 1996); Ronald G. Asch, *Die Stuarts: Geschichte einer Dynastie* (München, 2011); Pablo Fernández Abaladejo (red.), *Los Borbones: Dinastía y memoria de nación en la España del Siglo XVIII* (Madrid, 2001); Andrew L. Thomas, *A House Divided: Wittelsbach confessional court cultures in the Holy Roman Empire, c. 1550-1650* (Leiden, 2010). Inzicht in de werking van vroegmoderne dynastieën in het algemeen, ook in niet-Europese culturen, wordt geboden in: Jeroen Duindam, *Dynasties: A Global History of Power, 1300-1800* (Cambridge, 2016).

⁶ Liesbeth GeEVERS en Mirella Marini (red.), *Dynastic Identity in Early Modern Europe: Rulers, Aristocrats and the Formation of Identities* (Farnham, 2015). Voor de definitie van Weber, zie: Wolfgang E.J. Weber, 'Dynastiesicherung und Staatsbildung: die Entfaltung des frühmodernen Fürstenstaates', in: idem (red.), *Der Fürst: Ideen und Wirklichkeiten in der europäischen Geschichte* (Keulen, 1998), 95.

⁷ Jonathan Spangler, 'Points of Transferral: Mademoiselle de Guise's Will and the Transferability of Dynastic Identity', in: GeEVERS en Marini, *Dynastic Identity in Early Modern Europe*, 131-150.

⁸ Susan Broomhall en Jacqueline van Gent, *Gender, Power and Identity in the Early Modern House of Orange-Nassau* (Londen en New York, 2016).

⁹ Voor Willem Lodewijk zie: J.P.C.M. van Hoof, *Willem Lodewijk: noorderling en Nederlander* ('s-Gravenhage, 1990); F. Postma, 'Der Statthalter, der Politiker wurde: der friesische Statthalter Wilhelm Ludwig (1560-1620) und der Konflikt um den Waffenstillstand', in: Horst Lademacher (red.), *Oranien-Nassau, die Niederlande und das Reich: Beiträge zur Geschichte einer Dynastie* (Münster, 1995), 25-46; W. Bergsma, 'Willem Lodewijk en het Leeuwarder hofleven', *It Beaken* 60 (1998), 191-256; Voor Willem Frederik zie: Luuc Kooijmans, *Liefde in opdracht: het hofleven van Willem Frederik van Nassau* (Amsterdam, 1995); H. Spanninga, "'Ick laet niet met mij gecken": over beeld en zelfbeeld, macht en invloed van de Friese stadhouder Willem Frederik van Nassau (1613-1664)', *Jaarboek Oranje-Nassau* (1997), 55-95; Geert H. Janssen, *Princely Power in the Dutch Republic: Patronage and William Frederick of Nassau (1613-64)* (Manchester, 2008). Voor Willem Frederiks dagboeken zie: J. Visser (red.), *Gloria Parenti: dagboeken van Willem Frederik, stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe, 1643-1649, 1651-1654* (Den Haag, 1995).

¹⁰ F. Storto, *Oranienstein: Barockschloss an der Lahn* (Koblenz, 1994); R. Mulder-Radetzky, 'Huizen van Albertine Agnes', in: Simon Groenveld, J.J. Huizinga en Y.B. Kuiper (red.), *Nassau uit de schaduw van Oranje* (Franeker, 2003), 99-112; Annie Mieke Backer, *Er stond een vrouw in de tuin: over de rol van vrouwen in het Nederlandse landschap* (Rotterdam, 2016).

meeste onderzoek richt zich op één telg van de familie. Enkele studies naar de onderlinge banden tussen de verschillende takken van de grote Nassaudynastie vormen een uitzondering op de regel.¹¹

In deze scriptie vormden die Friese Nassaus dus juist wel het hoofdonderwerp. De begrafenissen van Ernst Casimir, zijn vrouw Sophia Hedwig en hun zoons Hendrik Casimir en Willem Frederik staan daarbij centraal. Om uit te zoeken op welke manieren er in de funeraire cultuur uiting werd gegeven aan een dynastieke identiteit, is er gekeken naar een viertal elementen uit die cultuur, namelijk testamenten, correspondentie, de begrafenistoet en lijkdichten. Er is geprobeerd terugkerende thema's in deze elementen te vinden en de 'vormgevers' van de identiteit in beeld te krijgen.

Figuur 1 Portret van Ernst Casimir, graaf van Nassau-Dietz. Wybrand de Geest, ca. 1630-1635. Rijksmuseum, Amsterdam.

1. Garanties voor de toekomst? Testamenten en de Nassau-Dietz-identiteit

In de scriptie zijn vier testamenten bestudeerd: een van Ernst Casimir, een van Sophia Hedwig en twee van Willem Frederik (een was al opgemaakt voor zijn huwelijk en de geboorte van zijn kinderen, de andere daarna).¹² Van Hendrik Casimir is geen testament teruggevonden.

Over het algemeen waren de Nassau-Dietz-testamenten kort en zakelijk van aard. Toch vielen enkele elementen op. Dat was allereerst dat uit de testamenten van Ernst Casimir en Sophia Hedwig blijkt dat zij zich bewust waren van hun dubbele identiteit. Ernst Casimir was niet enkel stamvader van de Nassau-Dietz-dynastie, maar ook lid van de grote Nassaudynastie. Naar die eerste 'sub-dynastie' verwees hij als 'Mijn Huis' terwijl hij de grote Nassaudynastie 'Ons Huis' noemde.

In de testamenten van Ernst Casimir en Willem Frederik speelden de Duitse gebieden een geringe rol. Ernst Casimir doneerde bijvoorbeeld enkel aan instellingen in de Republiek. Zo kregen de armen in Leeuwarden en Groningen geld, maar de armen in Dietz niet. Ook de uitvoerders van de testamenten kwamen bijna allemaal uit de Republiek. Toch hadden de Nassau-Dietzen een oplossing bedacht om de Duitse gebieden niet te verwaarlozen: ze kregen een plek in het testament van Sophia Hedwig. Terwijl haar man doneerde aan de kerken in Friesland en Groningen, doneerde zij aan de kerken in Dietz en Beilstein.

De testamenten van de heren waren vooral gericht op het veiligstellen van de militaire en politieke positie van de familie binnen de Republiek. Er werd de nadruk gelegd op de bereidheid tot opoffering van de Nassau-Dietz-dynastie voor het grotere goed van de Republiek. De militaire functie van de heren was tenslotte de belangrijkste reden voor het opstellen van een testament (als militair riskeerden zij hun leven) en dat werd in de testamenten meermaals benadrukt. Zo droeg Ernst Casimir zijn echtgenote op na zijn dood zijn kinderen goed op te voeden, 'op dat zij huijden off morgen die loffelicke voetstappen haerer voorzaten ende verwanten der Graven van Nassau Catzenelnbogen roemelick mogen volgen, ende mede

¹¹ S. Groenveld, 'Nassau contra Oranje in de 17de-eeuwse Republiek', *Jaarboek Oranje-Nassau Museum* (1997), 11-53. Dit artikel is opnieuw gepubliceerd als, 'Gemengde gevoelens: de relaties tussen Nassaus en Oranjes als stadhouders en kapiteins-generaal', in: Groenveld, Huizinga en Kuiper, *Nassau uit de schaduw van Oranje*, 23-43. Horst Lademacher (red.), *Onder den Oranje boom: das Haus Oranien-Nassau als Vermittler niederländischer Kultur in deutschen Territorien im 17. und 18. Jahrhundert* (München, 1999).

¹² Het testament van Ernst Casimir: Koninklijke Verzamelingen (KV), Den Haag, A23, Ernst Casimir, 140, Origineel testament van 23-06-1627; met vier kopieën. Het testament van Sophia Hedwig is enkel gevonden als transcriptie in een vroeg-twintigste-eeuwse biografie Robert Heck, *Die Regentschaft der Gräfin Sophie Hedwig von Nassau-Dietz 1632-1642: ein Beitrag zur Geschichte Nassaus im dreißigjährigen Kriege* (Dietz, 1923), 235-237. De testamenten van Willem Frederik: KV, A25, Willem Frederik, 192, Testament van Willem Frederik, 11-05-1641, en KV, A25, Willem Frederik, 193, Testament van Willem Frederik, 20-10-1664.

bequame instrumenten worden tot bescherminge vande lieve ende weerde Nederlantse Vrijheit, die mettet bloet veele haerer Naestaengehorige zo duijre is gecoft'.¹³ In de testamenten werd eveneens duidelijk gemaakt dat de Nassau-Dietzen in de Republiek wilden worden begraven. Ernst Casimir wilde óf in Groningen óf in Leeuwarden worden begraven. Toen hij eenmaal in Leeuwarden zijn graf had gevonden, werd dat het familiegraf. Zelfs Sophia Hedwig, die haar laatste jaren toch vooral in Dietz doorbracht en ook in haar testament zozeer op het graafschap was gericht, wilde worden bijgezet in het Friese familiegraf.

2. Bedroefde brieverschrijvers. Correspondentie en de Nassau-Dietz-identiteit

In het tweede hoofdstuk stonden de doodsberichten en de condoleancebrieven die daarop volgden centraal. Er is gebruikgemaakt van twee doodsberichten (een over Ernst Casimir en een over Hendrik Casimir), meer dan tweehonderd condoleancebrieven (over alle vier de hoofdpersonen zijn brieven gevonden), en een aantal formele reacties op de begrafenisuitnodiging. Met name over Hendrik Casimir zijn veel condoleancebrieven gevonden, maar dat komt wellicht doordat er brieven werden gestuurd aan zowel zijn moeder Sophia Hedwig als aan zijn broer Willem Frederik.

De condoleancebrieven werden geschreven door verschillende personen, met name door leden van de Nassaudynastie, familieleden van Sophia Hedwig, leden van andere Europese (met name Duitse) dynastieën, vertegenwoordigers van bestuursinstellingen van de Republiek, en tenslotte leden van de 'lagere' adel. Deze laatste groep schreef veelal korte brieven en greep een sterfgeval vooral aan om hun trouw aan de Nassaus te benadrukken.

In zowel de doodsberichten als de condoleancebrieven werden de Nassau-Dietzen neergezet als 'typische' Nassaus. Ze waren dapper en strijdlustig en bereid om hun leven op te offeren in hun strijd voor het vaderland. In de condoleancebrieven over Willem Frederik verschoof het narratief van militaire dapperheid naar de achtergrond, wellicht ook omdat hij op een minder heroïsche manier aan zijn einde kwam.

Net zoals in de testamenten spelen de Duitse gebieden een kleine rol in de correspondentie. Hoewel bestuurders uit Dietz wel condoleancebrieven stuurden, werd er maar zelden verwezen naar de verantwoordelijkheid en activiteiten van de Friese Nassaus in dat graafschap. Sophia Hedwig vormt de uitzondering. Zij had zich als regentes een echte 'Landesmutter' van Dietz getoond en werd door de inwoners 'in aller underthanigkeit erkandt, geliebet, undt geehret'.¹⁴

Ofschoon een bijzondere vorm van vroomheid in veel onderzoek naar voren is gekomen als een belangrijk onderdeel van dynastieke identiteit, lijkt piëteit in de Nassau-Dietz-correspondentie minder een rol te spelen. De brieven waren gebonden aan enkele genreconventies, die ervoor zorgden dat christelijke thema's als 'memento mori' veelvuldig werden aangestipt. Toch werden de Nassau-Dietzen niet expliciet geprezen om hun vroomheid.

3. De laatste eer. Lijkstoeten en de Nassau-Dietz-identiteit

De lijkstoeten van de Nassau-Dietz begrafenissen waren het onderwerp van het derde hoofdstuk. Handgeschreven lijsten van deelnemers van deze stoeten zijn te vinden in het Koninklijk Huisarchief. Daarnaast is van de stoet van Ernst Casimir en Willem Frederik een prentenserie gemaakt, met begeleidende teksten. Op basis van deze bronnen is uitgezocht wie er deelnamen aan de stoeten en welke objecten werden meegedragen.

Zoals Janssen al betoogde werd er in de lijkstoeten een onderscheid gemaakt tussen 'de rouw' en 'nae de rouw'. Dit onderscheid werd aangegeven in zowel de prentenseries als in de handgeschreven lijsten. In het eerste deel bevond zich de kist, met daarachter de opvolger van de nabestaande. Daarna volgden andere familieleden. Ook liep de hofhouding mee in het eerste deel; zij liepen voor de kist uit. In het tweede deel van de stoet liepen vooral veel Friese en Groningse bestuurders mee.

¹³ KV, A23, Ernst Casimir, 140, Testament van Ernst Casimir, 1.

¹⁴ KV, A25, Willem Frederik, 161, Brief van onbekende auteur uit Coppenbrügge aan Willem Frederik, 14-02-1642.

In het eerste deel speelden ook objecten een grote rol. Zo werden de wapens van de overledene op verschillende manieren getoond. Ook ridderlijke insignes, zoals een helm en sporen, werden in het eerste deel getoond. Een opvallend object was het ontblote zwaard, het symbool van rechtvaardige soevereiniteit. Waarschijnlijk zat dit element er vooral in, omdat het ook in de begrafenis van Willem van Oranje werd meege dragen.

Het eerste deel van de stoet benadrukte opnieuw dat de Friese stadhouders leden van de Nassaudynastie waren. De wapens verwezen uiteraard naar de Nassause bezittingen en er liepen ook enkele Nassaus mee na de kist. Toch onderscheidden de Nassau-Dietzen zich ook en wel met name door de achtergrond van Sophia Hedwig. Zij was de dochter van een Deense prinses en daarom liep er tijdens de lijkstoet ook iemand mee om de Deense koning te representeren. In tijden van conflict tussen de Nassau-Dietzen en de Oranje-Nassaus konden de Nassau-Dietzen zich op hun internationale connecties laten voorstaan.

Toch was de scheiding tussen de twee delen van de processie niet zo strikt als het op het eerste gezicht lijkt. Zo werden er in het eerste deel ook vaandels van de regimenten van de stadhouders meege dragen. Die regimenten hoorden bij hun rol als kapitein-generaal, een functie die bijna altijd gecombineerd werd met het stadhouderschap. Daarnaast werd de kist gedragen door vele Friese officieren. Bovendien konden veel familieleden van de overledene niet zelf aanwezig zijn. Zij vroegen de nabestaanden dan personen te vragen om als vertegenwoordiger op te treden. Zo kwam het bijvoorbeeld dat Haye van Rinia, de grietman van het Friese Kollumerland, tijdens de begrafenisstoet van Ernst Casimir meeliep als gezant van de koning van Denemarken.

In hun lijkstoeten volgde de Nassau-Dietz-dynastie dus de tradities van de Nassaufamilie (met name het model van de begrafenis van Willem van Oranje). Door het hoge aantal aanwezige Friezen in zowel het eerste als het tweede deel van de stoet werden zij tegelijkertijd zeer sterk gepresenteerd als leden van een Friese gemeenschap.

Figuur 2 Prentenserie van de lijkstoet van Willem Frederik (1664). Soldaten en edellieden dragen de kist. Rijksmuseum, Amsterdam.

4. De doden bezongen. Lijkdichten en de Nassau-Dietz-identiteit

In het laatste hoofdstuk werd aandacht besteed aan de literaire herinneringen aan de Nassau-Dietz-dynastie. Dertien gedichten van zowel Hollandse als Friese auteurs zijn daarvoor bestudeerd. Deze gedichten werden gedrukt op losse bladen en konden een groot publiek bereiken.

Hoewel de gedichten veelvuldig vermelden dat de overledenen grafelijke titels hadden, werd er aan de titels geen invulling gegeven. Er werd bijvoorbeeld geen enkele verwijzing gemaakt naar de onderdanen van de Nassaus in Dietz. In zijn gedicht over Hendrik Casimir merkte Baardt slim op dat de graaf drie vaderlanden had: het huis Nassau was in Duitsland gevestigd, maar de graaf was in de Nederlanden 'opgequeekt'. Hij verliet zijn tweede vaderland voor het derde: de hemel.

Ook in de lijkdichten was militaire dapperheid een belangrijk thema. De heldedaden van Ernst Casimir en Hendrik Casimir werden door de dichters opgesomd. In de gedichten over Willem Frederik werd

hij vooral beschreven als stadhouder die wel bereid was zijn leven te geven. Bewijs daarvoor vonden zij bijvoorbeeld in de vechtlust die hij vertoonde in Vlaanderen, toen hij de dood van zijn broer probeerde te wreken. Overigens benadrukten de dichters dat de Friese Nassaus die dapperheid deelden met de andere Nassaus. Vele overwinningen waren, volgens de dichters, het resultaat van een samenwerking tussen de Nassau-Dietzen en de Oranje-Nassaus.

De Hollandse dichters gebruikten hun lijkdichten ook om de overwinningen van Frederik Hendrik van Oranje-Nassau te vieren. Ook hielden zij enige afstand van het verdriet om de overledene. Zo dichtte Jacob Revius (1586-1658):

Het bondich Nederlant, bestolpt met dese mare
Int midden vande seeg' verkeerde het gerucht
Van haren vreugden-rey in enckel ongenucht
En tooch den lauwer-hoet van haren blonden hare
Maer Vrieslant in geweene uutputte al haer breyn
Soo menich oog' daer was soo menigen fonteyn.¹⁵

De Friese dichters, daarentegen, benadrukten hun eigen verdriet. Zij profileerden zichzelf als treurende onderdanen en eigenden te overledenen toe. Zo noemde Baardt Ernst Casimir 'den Ajax van ons Friesen' en 'den Hector van ons Landt'. Sommige auteurs zien de Friese Nassaus zelfs als opvolgers van de middeleeuwse koning Radboud, de laatste 'echte' Friese koning.

Daarnaast creëerden de Friese dichters in hun lijkdichten een soort logische reeks van Nassau-stadhouders. Zo omschreef Baardt het verdriet van Friesland om Willem Lodewijk, om vervolgens de heldendaden van Ernst Casimir op te sommen en te eindigen met Hendrik Casimir: 'Laet nu Henry het zijn, die Frieslandts Heylant is'.¹⁶

Conclusie

Enkele thema's keerden terug in alle elementen uit de funeraire cultuur van de Friese Nassaus. Kenmerken van de Nassau-Dietz-identiteit waren de Nassause dapperheid (die ingezet werd ten dienste van de Republiek), de vorstelijke allure die de dynastie met name door Sophia Hedwigs achtergrond had, en de 'Friesheid'. Aandacht voor het graafschap Dietz is er maar summier en uit de begrafenis cultuur blijkt ook geen onderscheidende vroomheid.

De identiteit van de Nassau-Dietz-dynastie was flexibel en kon worden aangepast aan de persoonlijkheid en het leven van de overledene én aan de politieke context. Daarnaast is gebleken dat niet alleen de familie zelf, maar ook anderen, zoals de dichters en de Statenleden, mede vormgaven aan de Nassau-Dietz-identiteit.

Voor vragen en opmerkingen kunt u contact opnemen met de auteur: l.nissen@let.ru.nl.

¹⁵ Jacobus Revius, *Treurdichten op de doot des booch-welgeboren Heere Ernst Casimir*, in: *Over-Ysselsche sangen en dichten*, deel 2, editie door W.A.P. Smit (Amsterdam, 1935), 123-127.

¹⁶ Petrus Baardt, *Loff- en lijk-gedicht, over het ondullich aff-lijven van Ernest Casimyr* (Leeuwarden, 1633).